

OPINIE RECENZENTÓW

MARIAN GORYNIA

Recenzja dorobku Profesora Leszka Balcerowicza w związku z procedurą nadania Mu tytułu doktora honoris causa przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Możliwość napisania recenzji dorobku Profesora Leszka Balcerowicza w postępowaniu zmierzającym do nadania Mu tytułu doktora honoris causa przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie traktuję jako zaszczyt i przyjemność, z jednej strony, oraz jako duże wyzwanie, z drugiej. Leszek Balcerowicz to wybitna osobistość, która wywarła największy wpływ na kształt systemu gospodarczego w wolnej Polsce, budowanego od początku 1990 r. Właśnie minęło 20 lat od rozpoczęcia tego historycznego procesu. Rocznicą ta stanowi doskonałą okazję do podkreślenia znaczenia, wkładu, zaangażowania, pracy, kompetencji i determinacji Leszka Balcerowicza w budowaniu gospodarki rynkowej w Polsce, a także do oceny uzyskanych rezultatów. Mimo że skala wyzwań gospodarczych i politycznych przełomu lat 1989/1990 wymagała wielkiego zbiorowego trudu, to w najnowszej historii gospodarczej Polski trudno byłoby znaleźć osobę, która wywarła tak duży indywidualny wpływ na tworzenie ładu gospodarczego w naszym kraju. Niezwykłość roli Leszka Balcerowicza związana jest z tym, że nie był On reformatorem doskonalącym istniejący system gospodarczy, lecz był budowniczym nowego systemu, który wprawdzie istniał w innych miejscach na świecie, ale w warunkach gospodarki posocjalistycznej nie znajdował nigdzie precedensu. Tak więc oceniając Leszka Balcerowicza z wyżej zarysowanej perspektywy, należy podkreślić niezwykłość, ogrom, śmiałość i rozmach działań rozpoczętych jesienią 1989 r.

Wyzwanie związane z oceną dorobku Leszka Balcerowicza wynika z fak-

tu, iż jest On osobą wybitną, wielokrotnie nagradzaną i wyróżnianą zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. Innymi słowy, niezwykle trudno jest być oryginalnym w recenzowaniu dokonań osobistości, która osiągnęła już szczyty uznania i popularności.

W dorobku Leszka Balcerowicza można wyróżnić kilka równolegle rozwijanych pól Jego aktywności, które da się rozdzielić wyłącznie z powodów porządkowych. W rzeczywistości są one bowiem ze sobą nierozzerwalnie związane, wzajemnie się uzupełniają i wzbogacają.

Ocenę dorobku Leszka Balcerowicza należy zacząć od przedstawienia najważniejszych elementów Jego życiorysu. Leszek Balcerowicz urodził się w 1947 r. w Lipnie. W 1970 r. ukończył z wyróżnieniem studia w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (SGPiS, obecnie Szkoła Główna Handlowa – SGH) w Warszawie na Wydziale Handlu Zagranicznego, uzyskując tytuł zawodowy magistra. W 1974 r. uzyskał tytuł Master of Business Administration na Saint John's University w Nowym Jorku, a w 1975 r. obronił pracę doktorską na SGPiS. Stopień naukowy doktora habilitowanego uzyskał na SGPiS w 1990 r., a od 1992 r. jest profesorem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, gdzie pełni funkcję kierownika Katedry Międzynarodowych Studiów Porównawczych. Kluczową rolę w karierze Leszka Balcerowicza odegrało objęcie w 1989 r. funkcji wicepremiera i ministra finansów w pierwszym niekomunistycznym rządzie polskim pod kierunkiem Tadeusza Mazowieckiego. Funkcję tę pełnił także w rządzie premiera Jana Krzysztofa Bieleckiego do grudnia 1991 r. Od kwietnia 1995 r. do grudnia 2000 r. Leszek Balcerowicz był przewodniczącym Unii Wolności. Od października 1997 r. do czerwca 2000 r. ponownie pełnił funkcję wicepremiera, ministra finansów i przewodniczącego Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, tym razem w rządzie premiera Jerzego Buzka. Od stycznia 2001 r. do stycznia 2006 r. był prezesem Narodowego Banku Polskiego. W latach 1992–2000 przewodniczył Radzie Naukowej Fundacji Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych CASE. Od września 2007 r. Leszek Balcerowicz stoi na czele fundacji Forum Obywatelskiego Rozwoju.

Leszek Balcerowicz jako naukowiec

Szerokiej opinii publicznej Leszek Balcerowicz kojarzy się przede wszystkim jako najważniejszy polityk gospodarczy dwudziestolecia transformacji. W tym miejscu ośmielę się postawić tezę, że ważną i trudną do przecenienia podbu-

dowę sukcesów gospodarczych ekipy Balcerowicza stanowiła znajomość teorii ekonomii i umiejętność jej twórczej interpretacji i rozwoju. Przyjmując taki punkt widzenia, należy w dorobku Leszka Balcerowicza wskazać przede wszystkim następujące ważne okoliczności:

- nawiązywanie do tradycji ekonomii klasycznej, zwłaszcza pod kątem uzasadnienia znaczenia instytucji wolnego rynku w rozwoju gospodarczym i budowaniu dobrobytu,
- głębokie zrozumienie zasad wolności ekonomicznej w ramach podejścia określanego jako liberalizm gospodarczy,
- umiejętność postawienia trafnej diagnozy odnośnie do kierunku ewolucji systemów gospodarczych, przeciwstawiającej się tezie o reformowalności gospodarki socjalistycznej i koncepcji konwergencji systemów ekonomicznych,
- docenianie roli państwa w kształtowaniu przebiegu procesów gospodarczych, a jednocześnie dostrzeganie jej ograniczeń w postaci tzw. *government failure*,
- przywiązywanie dużej wagi do roli instytucji w funkcjonowaniu systemów gospodarczych.

Wyniki badań Leszka Balcerowicza w zakresie wyżej wymienionych problemów oraz wynikające z nich wnioski dotyczące budowania systemów gospodarczych zostały opublikowane w licznych pracach. Najważniejsze z nich to: *Reforma gospodarcza. Główne kierunki i sposoby realizacji*, 1980; *Systemy gospodarcze. Elementy analizy porównawczej*, 1989; *Wolność i rozwój*, 1995; *Socjalizm, kapitalizm, transformacja. Szkice z przełomu dziejów*, 1997; *Państwo w przebudowie*, 1999; *Toward a limited state*, 2003.

Uważna lektura dorobku naukowego Leszka Balcerowicza prowadzi do wniosku, że istniał niewątpliwie silny i zauważalny związek pomiędzy Jego przygotowaniem naukowo-teoretycznym a podjętymi działaniami praktycznymi w zakresie transformacji systemu gospodarczego w Polsce.

Leszek Balcerowicz jako polityk gospodarczy

Rola Leszka Balcerowicza jako polityka gospodarczego w dwudziestoleciu transformacji jest doprawdy trudna do przecenienia. Kluczowym momentem było stworzenie zespołu oraz opracowanie i wdrożenie planu stabilizacyjnego i fundamentalnych reform ustroju gospodarczego, który przeszedł do historii jako tzw. plan Balcerowicza. Warto wspomnieć o kilku ważnych okolicznościach, które towarzyszyły tym historycznym wydarzeniom, a o których nie-

kiedy zapomina się przy ocenie zastosowanych rozwiązań:

- w momencie rozpoczęcia budowy planu Balcerowicza polska gospodarka, nazywana gospodarką socjalistyczną, znajdowała się w fazie destrukcji – wyczerpane zostały możliwości rozwoju i trwania systemu zbudowanego po II wojnie światowej w Polsce i w innych krajach tzw. obozu sowieckiego;

- istniała olbrzymia presja na przygotowanie i wdrożenie rozwiązań umożliwiających uniknięcie całkowitego załamania gospodarczego;

- nie było operacyjnych wzorców opisujących drogę przejścia od gospodarki centralnie administrowanej do gospodarki rynkowej;

- nie było innych, alternatywnych, całościowych, zwartych koncepcji sposobu postępowania w zaistniałej sytuacji.

Realistyczna i odpowiedzialna ocena tego, co nastąpiło w gospodarce polskiej po wprowadzeniu planu Balcerowicza, powinna iść raczej w kierunku porównań z innymi krajami, które znalazły się w podobnej sytuacji. Mało płodne poznawczo wydaje się natomiast zestawianie rzeczywistego przebiegu realnych procesów gospodarczych z postulatami zawartymi w weberowskich typach idealnych, których założenia nie są spełnione w życiu gospodarczym. Należy też pamiętać o rozróżnianiu wiedzy *ex ante* (przypuszczeń, przewidywań, prognoz) i *ex post* (faktów). Gdyby przez chwilę pozostać w tej drugiej, błędnej konwencji myślenia, to zauważyć należy, że niewątpliwie po wprowadzeniu w życie planu Balcerowicza w pierwszym okresie wystąpiły następujące efekty negatywne:

- tempo wzrostu gospodarczego było zbyt niskie w stosunku do oczekiwań,

- stopa inflacji była zbyt wysoka,

- bezrobocie osiągnęło rozmiary trudne do zaakceptowania.

Dzisiaj nie wiemy i nigdy nie dowiemy się, czy możliwe było uniknięcie lub choćby ograniczenie ujemnych przejawów transformacji. W tym miejscu pojawia się nierozstrzygalne na gruncie empirycznym zderzenie racjonalności *ex ante* i *ex post*. Pewnych konsekwencji po prostu nie daje się przewidzieć *ex ante*, a ich pojawienie się *ex post* daje asumpt do krytyki, co jest bardziej przejawem zachowań politycznych aniżeli analizy ekonomicznej. O trudnościach z przewidywaniem efektów transformacji, zwłaszcza krótkookresowych, bardzo interesująco pisał J. Kornai (*Transformational Recession. A General Phenomenon Examined through the Example of Hungary's Development*, „Economie Appliquée”, 46(2)), podkreślając, że zdecydowana większość ekonomistów nie przewidywała efektu radykalnego załamania się podaży w początkowym okresie procesu przej-

ścia, choć były artykułowane także poglądy odrębne, jak na przykład przewidywania prof. Stanisława Gomułki, uczestniczącego w przygotowaniu planu Balcerowicza. W tym samym nurcie myślenia podnoszony bywa zarzut, że plan Balcerowicza nie doceniał aspektów instytucjonalnych transformacji. Nie jest to ocena sprawiedliwa. Rozpoczęcie procesów prywatyzacyjnych, budowa giełdy papierów wartościowych itp. to przykłady rozwiązań przeczących tej ocenie. Nie można poza tym zapominać, że budowa instytucji gospodarki rynkowej to wieloletni proces, a nie jednorazowy akt.

Bardziej poprawne metodologicznie i realistyczne jest rozumowanie zestawiające rezultaty polskiej transformacji z wynikami tego procesu w innych krajach. W tym wypadku konkluzje są bliższe rzeczywistości, a jednocześnie bardziej optymistyczne. Nie ma tutaj miejsca na kompleksową diagnozę. Na poziomie ogólnym bezsprzeczny jest wniosek mówiący, że polska transformacja gospodarcza to relatywny (w zestawieniu z innymi krajami postkomunistycznymi) sukces. W największym uproszczeniu można tę tezę zilustrować przez trzy okoliczności:

– po pierwsze, jeśli porównamy się z innymi krajami, to w Polsce w okresie transformacji wystąpiły tylko dwa lata spadku produktu krajowego brutto (1990 i 1991). Ktoś mógłby powiedzieć, że to aż dwa lata. Trzeba jednak zauważyć, że wszystkie inne kraje transformacji tych lat spadku zanotowały więcej;

– po drugie, w 1997 r. byliśmy jedynym spośród krajów transformacji z relacją produktu krajowego brutto za 1997 r. do produktu krajowego brutto w 1989 r. przekraczającą 100%. W wypadku Polski było to 112%, a wszystkie pozostałe kraje transformacji miały tę relację wówczas niższą niż 100%.

– po trzecie, w latach transformacji łącznie nasz wzrost produktu krajowego brutto wyniósł ok. 80%. Jest to jest wielki sukces, dlatego że żaden z krajów transformacji takiego wyniku nie osiągnął. Udało się zredukować wyjściowy dystans w stosunku do porównywalnych krajów. Stanowi to ważny test powodzenia polskich przemian gospodarczych.

Leszek Balcerowicz jako społecznik i publicysta

Aktywność społeczna i publicystyczna Leszka Balcerowicza stanowi znakomite rozwinięcie i uzupełnienie Jego osiągnięć w sferze naukowej i polityki gospodarczej. Działalność polityka gospodarczego jest najczęściej ograniczona w czasie, a działalność czysto naukowa cechuje się dotarciem do ograniczone-

go zazwyczaj grona odbiorców. Działalność społeczna i publicystyczna jest natomiast pozbawiona tych ograniczeń – może trwać wiele lat i być skierowana do szerokiej publiczności. Niezwykłość postaci Leszka Balcerowicza polega na tym, że w latach Jego największej aktywności w rządzie RP, a także w czasie pełnienia funkcji prezesa Narodowego Banku Polskiego, potrafił znaleźć czas na aktywność społeczną i publicystyczną. Na podkreślenie zasługują zwłaszcza Jego publikacje na łamach tygodnika „Wprost”, w których starał się dotrzeć do szerokich rzesz czytelników ze swoimi poglądami na temat istoty gospodarki rynkowej, własności prywatnej, ograniczeń roli państwa w gospodarce. Można w tym miejscu przypomnieć, iż w tej roli znakomicie uzupełniał się z prof. Wacławem Wilczyńskim, który był promotorem dorobku Leszka Balcerowicza w 2006 r. w postępowaniu nadania Mu tytułu doktora honoris causa przez ówczesną Akademię Ekonomiczną w Poznaniu.

Warta odnotowania jest także duża aktywność Leszka Balcerowicza w okresie po zakończeniu pełnienia funkcji rządowych i gospodarczych. Imponuje liczbą i różnorodnością wykładów, wystąpień, seminariów, w których uczestniczył zarówno w kraju, jak i poza jego granicami. Jest ulubieńcem zwłaszcza młodego pokolenia, które – chyba nie w pełni świadome – zdaje się być głównym beneficjentem procesów zapoczątkowanych w 1990 r. przez Leszka Balcerowicza i zachodzących w okresie 20 lat transformacji.

Opisane w skrócie najważniejsze przejawy i wyniki niezwykle rozległej i bogatej działalności Leszka Balcerowicza jako naukowca, polityka gospodarczego, społecznika i publicysty zostały wielokrotnie docenione. Niżej wymieniono tylko część najważniejszych nagród i wyróżnień, którymi został uhonorowany Leszek Balcerowicz:

- 1991 r. – Człowiek Roku tygodnika „Wprost”,
- 1992 r. – laureat Nagrody Ludwiga Erharda jako pierwszy przedstawiciel Europy Środkowo-Wschodniej,
- 1999 r. – laureat nagrody dla najwybitniejszego Europejczyka w 1998 r.,
- 1999 r. – laureat Nagrody Środkoeuropejskiej (*Central European Award*) dla najlepszego ministra finansów 1998 r.,
- 2000 r. – laureat przyznanej po raz pierwszy Nagrody Friedricha Augusta von Hayeka,

- 2001 r. – laureat Nagrody im. Carla Bertelsmanna za wybitne osiągnięcia w dziedzinie transformacji gospodarczej w Polsce,
- 2002 r. – laureat Nagrody Fundacji Fasela za zasługi dla społecznej gospodarki rynkowej,
- 2005 r. – uhonorowany najwyższym polskim odznaczeniem, Orderem Orła Białego,
- Leszek Balcerowicz otrzymał zaszczytne tytuły doktora honoris causa 18 uczelni, w tym 12 zagranicznych.

Niekiedy można odnieść wrażenie, że osoba Leszka Balcerowicza jest bardziej ceniona przez obserwatorów, komentatorów i różnego rodzaju gremia za granicą aniżeli w Polsce. Wydaje się, że powstała sytuację można określić mianem paradoksu Balcerowicza. Bardzo dobrze się składa, że Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, świętując swoje okrągłe urodziny, zdecydował się przeciwdziałać wspomnianemu paradoksowi. Trudno byłoby w Polsce znaleźć osobę bardziej godną, zasługującą na tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w 85. roku istnienia tej zasłużonej Uczelni i po upływie 20 lat od rozpoczęcia transformacji systemowej w Polsce.

Z powyższych względów inicjatywa Wydziału Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie postulująca nadanie Profesorowi Leszkowi Balcerowiczowi godności doktora honoris causa tej Uczelni zasługuje na pełne i bezwarunkowe poparcie.

Poznań, 19.02.2010 r.